

Gheorghe Onișoru, *Stalin și poporul rus...: democrație și dictatură în România contemporană*, 2 vol., București, Editura Corint, 2021, vol. I, 540 p. + 8 p. (ilustrații), vol. II, 444 p. + 8 p. (ilustrații).

Lucrarea de sinteză a profesorului Gheorghe Onișoru dedicată instaurării regimului comunist în România încununează preocupările pe care domnia sa le-a manifestat, așa cum anunță în „Introducere”, când, în 1995, a susținut o teză de doctorat dedicată activității partidelor politice din anii 1944-1947 (I, p. 5).

Publicată în două volume apărute aproape concomitent (vol. I, „Premisele instaurării comunismului”, vol. II, „Stalinismul în România”), lucrarea parafrazează cunoscuta lozincă „Stalin și poporul rus / Libertate ne-au dus!”, ca o antifrază pentru teza cărții, deja canonică în istoriografie, anume că „la București comunismul a fost impus cu forța” (I, p. 12). Judecățile autorului se subscriu unui orizont etic și moral – lucrarea este prezentată ca „un omagiu peste timp adus [...] pentru românii care s-au opus instaurării comunismului, mulți chiar cu prețul suprem” (I, p. 6) – care cauționează ocazionale răbufniri: de exemplu, când se condamnă „demagogia și oportunistul” lui Gheorghe Tătărescu (I, p. 226).

Textul este structurat în 8 capitole, împărțite egal între cele două volume, dintre care primul și ultimul depășesc cadrul temporal al „perioadei cuprinse între 23 august 1944 și 30 decembrie 1947, decisivă în procesul de comunizare a României” (I, p. 6). În capitolul I („Drumul de la Marea Unire la totalitarism”) se identifică germeii gândirii totalitare atât în activitatea partidelor naționaliste și comuniste cât și în politica guvernelor (și, la rigoare, a regelui Carol al II-lea), în ansamblul căreia „progresul și democrația s-au împletit cu marile afaceri de corupție și tentația totalitară” (I, p. 30-31). Ultimul capitol („Modelul stalinist”), al 8-lea în economia cărții și al IV-lea din volumul II, descrie ultimii pași din „drumul spre totalitarism”, spre care converge întreaga narațiune, arătând cum s-a ajuns, începând din 1948, la „instaurarea controlului total al comuniștilor asupra vieții politice, economice și sociale a țării” (I, p. 233).

Trei capitole – al doilea („23 august 1944”), al patrulea („6 martie 1945”) și al șaselea („19 noiembrie 1946”) – sunt dedicate unor date cheie. Prima dintre acestea are parte, prin cuvintele istoricului Florin Constantiniu, de o apreciere tranșantă: „regimul comunist a succedat Actului de la 23 august 1944, dar nu a fost consecința lui” (I, p. 462, nota 297). În mai multe locuri, profesorul Onișoru respinge simplificări care s-au insinuat în opiniile populare ca „locuri comune”, probând cu argumente considerații precum: „Coroana nu poate fi învinuită de faptul că Moscova și-a impus sistemul în România, la fel ca în restul Europei Est-Centrale, pe care o controla” (I, p. 300), „aserțiunea conform căreia evreeii au adus și impus comunismul în România [...] este una falsă” (I, p. 312) etc. Este combătut și mitul că România a fost „vândută la Ialta”, argumentându-se că documentele conferinței, „dacă ar fi fost aplicate în litera și spiritul lor, ar fi contribuit la restaurarea unei democrații autentice în România și statele vecine” (I, p. 493, nota 266).

Volumul I se încheie puțin după instaurarea guvernului Petru Groza la 6 martie 1945, cu un interesant subcapitol dedicat politicii Partidului Comunist Român de colaborare cu legionarii, al cărui titlu preia un binecunoscut distih, documentat sub

forma: „Camarade, nu fi trist, legiunea progresează prin partidul comunist” (I, p. 521, nota 181). Volumul II, continuând brusc cu perioada imediat următoare, îmbină perspectiva regelui și a opoziției democratice cu cea a guvernului și comuniștilor, iar nu de puține ori se fac referiri la felul în care occidentalii (în speță, americanii) vedeau lucrurile: de exemplu, se amintește cum, în aprilie 1945, președintele Truman i-a reproșat lui Molotov, în termenii cei mai duri, nerespectarea de către sovietici a acordului de la Ialta (II, p. 313-314, nota 7); sau cum, în ajunul conferinței de la Moscova din decembrie 1945, secretarul de stat american James Byrnes a cedat în fața cererii lui Molotov și a renunțat la „raportul Ethridge” (II, p. 54-55).

Ambele volume au note de subsol bogate (paginile dedicate notelor, redată la finalul fiecărui volum, ocupă o treime din economia lucrării), iar absența unei bibliografii generale poate fi înțeleasă din rațiuni tipografice. Desele referiri la surse de arhivă sunt de apreciat (remarcăm, printre altele, că autorul preferă să citeze însemnările lui Argetoianu bazându-se pe manuscrisul original). Materialul studiat cu precădere – documente provenind de la fostul Comitet Central al Partidului Comunist Român, păstrate la Arhivele Naționale Istorice Centrale, sau cele ajunse în actuala Arhivă a Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității – este vast și deseori înșelător: de exemplu, autorul este reticent față de conținutul unei note SSI din 1947 (care sugera că Tătărescu are sprijinul regelui Mihai pentru a rămâne în guvern), atribuind conținutul unei dezinformări deliberate din partea celor urmăriți de agenții serviciului (II, p. 204).

Cartea profesorului Gheorghe Onișoru va deveni repede o lectură obligatorie pentru cei care studiază instaurarea comunismului în România. Comparațiile cu alte state nu lipsesc, iar titlul cărții se împletește subtil cu ultimul paragraf al „Concluziilor”, în care Dej este asemănat cu „un stalinist perfect” (II, p. 311).

Tudor VIȘAN-MIU

Béla Tomka, *Austerities and Aspirations. A Comparative History of Growth, Consumption, and Quality of Life in East Central Europe since 1945*, Budapest, CEU Press, 2020, 456 p.

Volumul de față este semnat de istoricul maghiar Béla Tomka, profesor universitar în cadrul Departamentului de Istorie Contemporană al Universității din Szeged și a apărut la prestigioasa editură a Central European University, în limba engleză. Ea este rezultatul unui travaliu academic intens, reprezentând un punct semnificativ în istoriografia central-est europeană cu privire la analiza regimurilor socialiste din a doua parte a secolului al XX-lea, dintr-o perspectivă economică. Contribuția autorului este elocventă, atât prin volumul și calitatea referințelor de ordin teoretic, cât și prin prisma discuțiilor de ordin metodologic pe care le inițiază.

Austerities and Aspirations este structurată în șapte capitole, cinci dintre acestea reprezentând subiectele principale, abordând diferite probleme precum calitatea vieții, consumul, creșterea economică, determinanții schimbărilor de ordin economic sau tranziției către mileniul al III-lea. Relevant este faptul că, de regulă, aceste capitole au o structură relativ unitară (sunt trei subcapitole: unul care abordează subiectul din punct de vedere teoretic, unul dedicat Europei Occidentale și unul Europei Centrale și de Est).